Lokalt engasjement for natur i Zambia

Det er varmt, men stort sett behagelig. I lange perioder i overkant tørt for grønnsakene, og noen ganger for mye regn. Likevel: mange steder i Zambia er det ganske fruktbart, og det er også frukt å hente både fra trærne de dyrker og ute i bushen. Pengeinntekter er det imidlertid ofte smått med, og småbrukerne i en landsby i Zambia har nok å tenke på for å få endene til å møtes. Men noen av dem vet at de bor i et rikt fugle- og naturområde, og de har lyst til å ta vare på det. Både av hensyn til naturen og seg selv. En av pådriverne for å bevare og drive opplysningsarbeid om mangfoldet av arter, er Zambisk Ornitologisk Forening, i samarbeid med NOF.

ZOS setter opp skilt ved innfartsveiene til IBAene slik at både lokalbefolkning og turister skal bli oppmerksom på naturverdiene. Her poserer to av ZOS' medarbeidere: Kelvin Mkandawire (sjåfør og logistikkmedarbeider) og Kabuku Likando (fagkoordinator). Foto: Christian Steel.

Av Christian Steel

Siden 2004 har NOF, med betydelig økonomisk støtte fra Norad, samarbeidet med ZOS (Zambian Ornithological Society), som er BirdLife-representanten i Zambia. Målet har vært å styrke ZOS som organisasjon og bygge opp lokalt arbeid i de viktigste fugleområdene. Ingen steder i verden lar slikt seg gjøre i en håndvending, men etter seks års arbeid ser vi resultater.

Zambia er et fattig land. På FNs «Human Development Index», som måler velstand på bred basis, er Zambia på 150. plass av 169 land som lot seg vurdere. Nabolandet Zimbabwe er på siste plass, mens Norge er på første. Levealderen i Zambia er lav, og kjøpekraften er under en førtiendedel av den norske. Arbeidsledigheten er et sted mellom 20 og 40 prosent.

Rik natur

På natur og naturressurser er landet derimot rikt. Kobbereksport har vært en av landets største inntektskilder, men også andre metaller og edelstener, jordbruk, turisme og vannkraft er viktig i økonomien. Som et av de mest urbaniserte land sør for Sahara, og med en befolkningstetthet som bare er litt høyere enn Norges, er det fortsatt en god del forholdsvis intakt natur i Zambia.

Gjennom 19 nasjonalparker er 8,5 prosent av landarealet vernet. Omtrent 50 prosent av Zambia er dekket av skog av den særegne «miombo»-typen, og i tillegg til en rekke andre skogtyper finner man savanne, gresslandskap og ulike typer våtmarker.

Lokalbefolkningen engasjeres

Kombinasjonen av fattigdom og rik natur kan være skummel. I stadig flere områder i Zambia blir skogene hogd. Trevirke blir brukt til brensel, for å brenne trekull eller til tømmereksport, og arealene dyrkes opp. På lignende vis trues Zambias våtmarker og andre naturtyper.

ZOS, med prosjektstøtte fra NOF og Norad, yter sin skjerv for å ta tak i problemene. Gjennom IBA-metodikken (se faktaboks) er de viktigste fugle- og naturområdene i Zambia utpekt. I 15

av disse har ZOS startet opp lokale grupper og skoleprosjekter for å styrke og samle de drivkrefter som allerede finnes lokalt for å ta bedre vare på naturen. De som bor i og lever av naturen er gjerne de første til å kjenne skoen trykke.

Etter en grundig analyse av trusler og utfordringer i en IBA samler ZOS de lokale kreftene til brede diskusjoner. ZOS strør ikke om seg med penger, siden ønsket er at først og fremst de som virkelig er interessert deltar. Men et måltid mat og noen tusen kwatcha for å dekke transport er obligatorisk. Landsbyhøvdinger, lærere, farmeiere, turistbedrifter, fiskere, småbrukere, forhenværende krypskyttere og «vanlige landsbybeboere» er med. I tillegg dukker det opp folk som bare tiltrekkes av begivenheten, i en tilværelse der det ellers ofte ikke skjer så mye.

Fattigdomsbekjempelse

Et folkemøte velger et styre for den lokale gruppa, og styret møtes jevnlig for å planlegge hvordan de kan bedre tilstanden for fugler og natur i området. En del av løsningen er som regel å legge opp til en mer bærekraftig levevei for lokalbefolkningen. Fattigdom gjør at mange føler seg tvunget til å høste mer av naturen enn den kan gi. Slik berger de livet på kort sikt, men etter en stund får både fugler og folk det verre.

De lokale gruppene legger opp til alternative inntektskilder, og noen ganger protesterer de mot planer fra myndighetene de opplever som negative for sitt livsgrunnlag og naturen, som store hogster eller gruvedrift. For å lykkes er det helt sentralt å ha de tradisjonelle styringsstrukturene – høvdingene – som medspillere. Det er også viktig at ZOS-personell jevnlig besøker de lokale gruppene og skolene for å gi veiledning og motivasjon.

Fra ord til handling

Ting tar tid, og det er ikke akkurat slik at store samfunnstrender går i retning av mer bærekraftig bruk av naturen... Men bare etter de få årene prosjektet har pågått, ser vi positive tegn til endring mange steder. Viktigst er det at folk lokalt er *engasjert* for å ta vare på fugler og natur. Jeg har snakket med skolebarn som sier at de ikke lenger skyter fugler med sprettert, og at fugler er vakre og nyttige skapninger de vil ta vare på.

I Mutulanganga sørøst i Zambia var landsbyhøvdingen klar til protestaksjoner for å stanse en massiv hogst det var

Fregneskjeggfugl Lybius chaplini *er en endemisk art for Zambia og heter «Zambian barbet» på engelsk. Arten er rødlistet som «sårbar» som følge av bestandsnedgang, og det er trolig færre enn 3000 par. Foto: Claire Spottiswoode.*

IBAs (Important Bird Areas) i Zambia

IBA-konseptet ble utviklet av BirdLife International allerede på 1980-tallet for å etablere en objektiv måte å identifisere prioritering for vern, og har vist seg å være effektivt. Fugler er gode indikatorer, så viktige fugleområder inneholder også et riktig biomangfold av andre dyre- og plantearter. IBAer dekker en eller flere av følgende punkter:

- Inneholder betydelige antall av en eller flere globalt trua arter.
- Inneholder, eller er del av et nettverk av lokaliteter som sammen inneholder, et sett av arter med svært begrenset utbredelse.
- Inneholder særlig store antall trekkfugler eller flokkdannende arter

I Zambia er 42 IBAer utpekt. IBA-boken, som ble trykket i 2005 med støtte fra NOF/Norad, gir en svært grundig beskrivelse av alle IBAene samt naturforhold og trusselbilde generelt i Zambia.

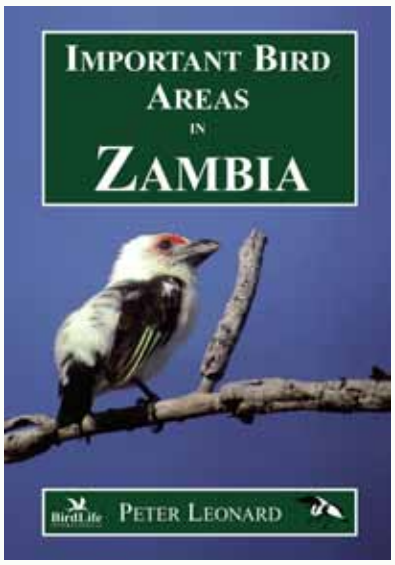

Støttet av:

Norad

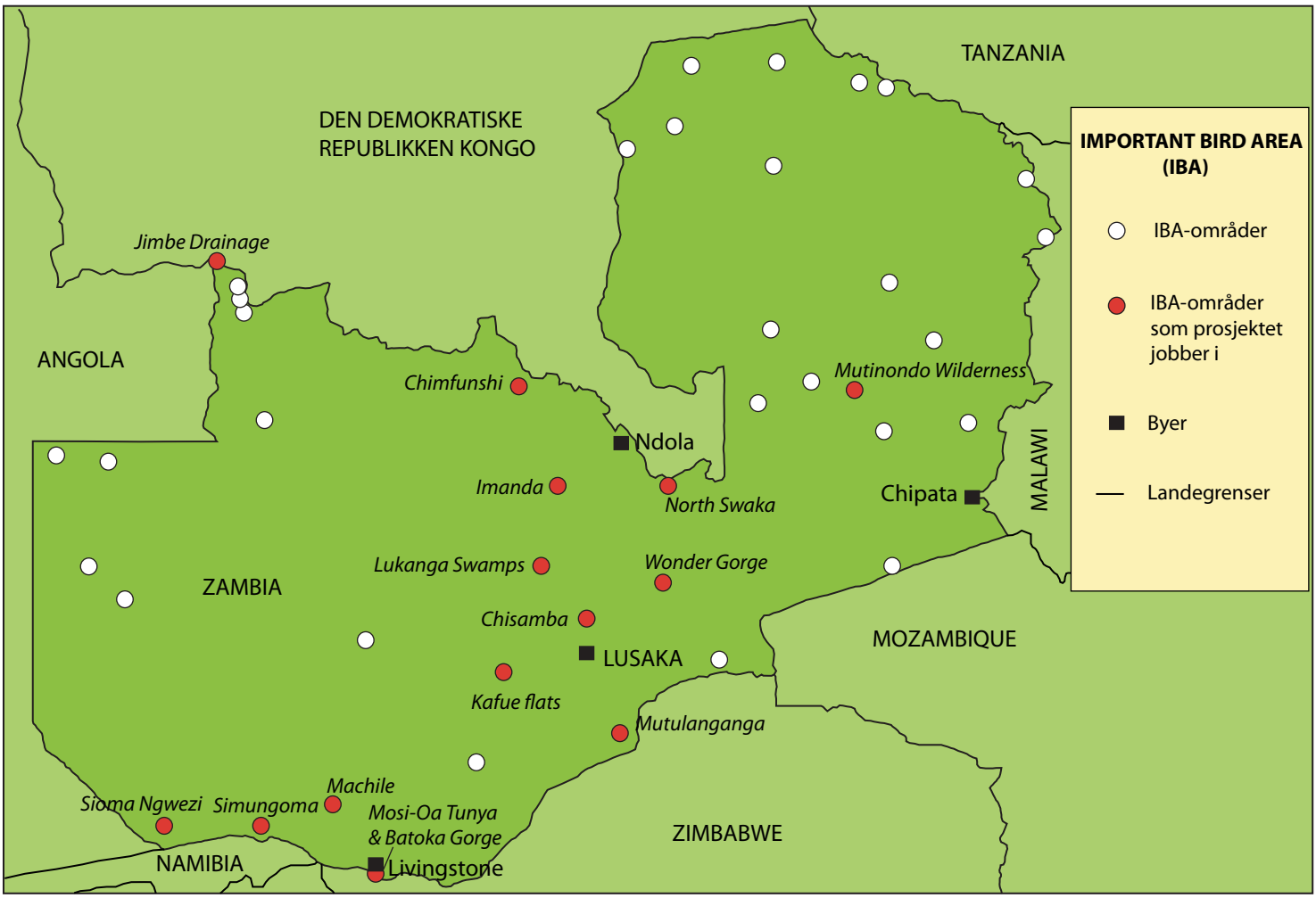

Kartet viser Zambia med sine IBA-områder.

gitt tillatelse til fra myndighetene. Det ville i så fall blitt en ekstra interessant situasjon, ettersom det etter zambisk tradisjon er forbudt å berøre en høvding, som regnes som en «kongelig person».

Utdanner fugleguider

Et sentralt tiltak fra ZOS er å trene opp lokale fugleguider. Fugleturisme er sterkt økende, og i Sør-Afrika er lokale guider blitt en stor suksess. Slik får fugler og intakt natur en helt konkret verdi for lokalbefolkningen, og det er penger å tjene på fuglene – penger som går direkte til folk på stedet. ZOS gir opplæring både teoretisk og praktisk i økologi, fugleidentifikasjon og «kundebehandling».

Flere steder arbeider de lokale gruppene med å tilrettelegge enkle steder der turister kan campe i nærheten av landsbyene, der turistene kan få tilgang til vann, mat og guiding. Landsbyene ligger gjerne midt i smørøyet av en IBA, som er et fristende mål for en fugleturist.

Zambia

Republikk
Areal: 752.618 km^2
Befolkning: 12,9 mill. (estimat)
Befolkningstetthet: 17,2/km^2
Forventet levealder: 47 år
BNP per innbygger: 1,4 USD

Alternative inntektskilder

ZOS jobber også for å motivere til, gi opplæring i og noen ganger også litt økonomisk støtte til alternative og bærekraftige inntektskilder som birøkt, fiske og kunsthåndverk. Mange har fått øynene opp for at man, både egenhendig og med biene sine, kan høste av et tre mange ganger om det får stå, men bare en gang om det kappes ned.

Skolene er flotte arenaer for å bevisstgjøre og spre kunnskap. To skoler i hvert område er utpekt som «IBA-skoler», med egne naturklubber der de både lærer om fugler, drar på turer og driver småprosjekter i nærområdene. Kunnskapen tar barna med seg hjem til familiene sine.

Framtidsplaner

NOF har konkrete planer om å bygge videre på suksessen. Jobben er ikke ferdig i Zambia, så søknad om støtte til tre nye år er levert Norad. I tillegg har NOF søkt Norad om støtte til å utvide samarbeidet til to nye land. Planen er å bruke 2011 til å undersøke hvor det ligger best til rette, i samarbeid med

Zambisk landskap med en liten maisåker i forgrunnen fra Zambezi-dalen, nær IBAen Mutulanganga. Foto: Christian Steel.

Globalt trua arter i Zambia

Sterkt truet: Prydhegre

Sårbar: Treskonebb, ruststrupehegre, kappgribb, øregribb, storskrikørn, rødfalk, åkerrikse, vortetrane, svartkinnet dvergpapegøye, fregneskjeggfugl, blåsvale og papyrusklorsanger.

Nær truet: Dvergflamingo, steppehauk, svalefalk, rustnakketrappe, dobbeltbekkasin, afrikasaksenebb, miombovever og steppebrakksvale.

Datamangel: Angolapiplerke.

Fregneskjeggfugl finnes utelukkende i Zambia, og svartkinnet dvergpapegøye nesten bare i Zambia. Også treskonebb, ruststrupehegre og vortetrane er spesialiteter for Zambia, som har betydelige deler av verdenspopulasjonen. De ulike rødlistekategoriene er presentert i artikkelen om den nye norske fuglerødlista i dette heftet.

Den mektige floden Zambezi renner like forbi den skogrike IBAen Mutulanganga. Med støtte fra ZOS har landsbybeboerne kjøpt riktig fiskeutstyr, som gir bedre og mer bærekraftige resultater enn fiske med myggnetting og gift. Andre har fått støtte til innkjøp av geiter eller hjelp til å skaffe råmaterialer til kunsthåndverk. Foto: Christian Steel.

BirdLife International og RSPB.

Også NOFs medlemmer kan vente seg utfordringer i året som kommer. Norad krever at organisasjoner som får støtte skal stille med egenandel, noe som betyr at NOF må samle inn penger for å kunne fortsette å støtte arbeidet i Sør. Det skulle bare mangle at ikke vi i verdens rikeste land kan gi en hjelpende hånd. Ikke minst når vi kan se at det nytter!

Forfatterens adresse:
Solstugrenda 40
0671 Oslo
christian@steel.no

I flere IBAer arbeider man med å tilrettelegge enkle steder der fugleturister kan campe i nærheten av landsbyene, og få tilgang til vann, mat og guiding. Her forteller folk fra den lokale gruppa, iført t-skjorter fra ZOS, om store planer ved bredden av Zambezi. På bildet under er folk i sving med å produsere byggesteiner til enkle bygninger på campingplassen. Begge fotos: ZOS.

ZOS (Zambian Ornithological Society)

Stiftet i 1969. Fra å være en fuglekikkerklubb har ZOS utviklet seg til en moderne miljøorganisasjon med fokus på fugler.

Organisasjonens formål er å få folk med på å bevare og glede seg over Zambias fugler og deres leveområder, og styrke ZOS' arbeid med formidling, fuglekikking, fuglevern og faglige undersøkelser.

ZOS har ca. 200 medlemmer og fire ansatte (2009). ZOS ble oppgradert fra «affiliate» til «partner designate» i BirdLife International i 2010.

Se nettsiden til ZOS:
www.wattledcrane.com

Møter og rådslagning er viktig i mange afrikanske kulturer. Her er styret i den lokale støttegruppa i Mutlanganga samlet under et stort tre ved landsbyen for å fortelle meg om sine aktiviteter og planer. Foto: Christian Steel.